

Йордан Йовков - "Последна радост"

Публикувано от Simonsita на 02.02.2010, 19.47

Йордан Йовков – “Последна радост”

Градът бързо се подновяваше и растеше. Но все пак оставаха много улици, където още можеше да се видят тихи, едновременнони къщурки, скрити в гъстия листак на асми и овошки, обградени с високи като на крепост дувари, с тежки монументални порти, върху чиито посивели дъски не една влюбена двойка беше издълбала инициалите си.

Имаше също тъй и хора, толкоз много познати, толкоз неизменни и някак старинни, че без тях и без вехтите полусрутени къщи градът отдавна би бил съвсем друг. И ако лозята и градините на Газибоба, бараките на панаира, могилите и полето даваха багрите и характерните линии на пейзажа отвън - тоя външен изглед на града, който завинаги оставаше в паметта на родените в него, - тия хора пък даваха особения лик на живота му. Те бяха нещо трайно и необходимо, еднакво трогателно и свидно. Спомените на цели поколения се преплитаха с имената им и никой не можеше да си спомни за младите, без да си спомни и за тях. И наистина, в часове на носталгическа мъка за какво можеха да си говорят двама души от тоя град, когато случаят ги събереше някъде далеч? - За цъфналите вишни и зелените поляни около къшкете в Газибоба, за веселия и шумен празник на панаира, за разходките по шосето, за много други неща още. Но веднага, със светнали от вълнение очи, те ще се запитат: "А помниш ли дядо Слави? А Рачо Самсара? А Люцкана, Люцкана?" И тия две-три имена изведнъж и с поразителна яснота ще възкресят пред тях всичката прелест на доброто старо време.

Тия общи любимци, живи паметници на миналото, не бяха малко. Напротив, това беше пъстра и многобройна галерия. На първо място можеше да се тури дядо Слави. Той беше умопобъркан човек, но не буйствуваше и не пакостеше никому. Лудостта му, кротка и безвредна, се проявяваше в някакво надменно величие и грандомания. Ходеше си той в старовремските си и неизменни дрехи - бозави потури и аба, - но спретнат, чист, с важна и горда походка и гърди, окичени с разноцветни тенекийки, железа и дрънкулки, които според него изобразяваха ордени и медали. Усмивка не знаеше това строго и навъсено лице, челото му никога не се разведряше от гъстите бръчки на мисъл и грижа. В някой горещ летен ден дядо Слави влиза в кафенето на Ачика. Той не поглежда никого, никого не поздравява, сяда настрана и без да проговори, с един само къс и величествен знак си поръчва кафе. След това сменя шапката си, отпуска глава на гърдите си, заглежда се прехласнато в пода и тъй силно изпъшква, че обръща вниманието на всички.

- Какво има бе, дядо Славе? - питат го.

- Какво ли? Какво ли? Огън гори на главата ми бе, хора! Кое време е, а ? - Жетва. Сто и двайсет хиляди жетвари съм турил на чифлика си. Сто и двайсет хиляди! Искат хляб, искат вода, искат пари. Огън гори на главата ми, ви казвам, огън!

Той е зает много, няма време за губене, изпива кафето си шумно и на големи глътки, става и си излиза сред внушителния звън на безбройните си медали.

- Пст! Мяу! - вика подире му някое хлапе.

Само тоя омразен звук не можеше да търпи иначе кроткият дядо Слави. И веднага той забравяше и грижите си за чифлика, и гордото си достойнство на цар, кипваше от яд и немилостиво подгонваше босоногия дявол. Но тоя не е вече сам, а цяла тълпа, всички до един зли, досадни и нахално безстрашни, защото заплашеше ли ги някоя сериозна опасност, възлагаха всичките си надежди на босите си нозе и се губеха като дим. За да се появят, разбира се, от друг ъгъл на улицата - Войната се разпалваше, местеше позициите си и отминаваше към крайните квартали. "Пст! Мяу!" - се чуваше от едната страна, гневни закани от другата, а хвърлените камъни описваха големи дъги, които се пресрещаха и кръстосваха във въздуха. Това траеше с часове. Сто и двайсетте хиляди жетвари оставаха и без обяд, и без вечеря, но те можеха да потраят, защото бяха толкоз действителни, колкото и ордени, които кичеха гърдите на дядо Слави.

Друг не по-малко известен човек в града беше Рачо Самсарът. Но ако дядо Слави беше луд, Рачо беше напълно нормален човек. Нещо повече дори: тоя млад човек притежаваше редки способности и голяма интелигентност. Но кой знае, книгите ли, голямата му бедност ли беше причината, или пък самата му орисия беше такава, но той беше съвсем негоден за каквато и да било работа. Някакъв откършлек от безгрижната и весела бохема на големите градове, случайно отвеян и попаднал тука. Окъсан, черен и чорлав като циганин, с открито и смело лице, на което светеха две малки и живи очи, широкоплещест и як, той знаеше много, много беше чел, говореше

вдъхновено и от неговата цветиста и образна реч, като искри под огниво, се сипеха сарказми, остроумия и парадокси. Тоя човек притежаваше най-чувствителната съвест, при това - и големия кураж да нарича всяко нещо направо с името му. Всеки знаеше безбройните грехове, които тежаха върху съвестта на богатите градски първенци, знаеше ги, но предпочиташе да си мълчи и почитателно им сваляше шапка. Рачо Самсарът не правеше това. Всеки път, когато му се удадеше случай, той им говореше такива речи, че макар и всичко да минаваше като шега, очите неволно се навеждаха и върху охранените и самодоволни лица минаваше гузната сянка на смущение и срам.

Не го преследваха и не го мразеха за това. Напротив, отвърщаха му с нескривана симпатия и уважение, с едно страхопочитание дори. И като бяха уверени, че той може да работи, но няма средства, събираха помежду си пари, отваряха му кога някоя книжарничка, кога - друго някое търговско предприятие, или пък му намираха чиновническо място. Рачо влизаше между хората и се очовечаваше малко. Но това траеше късо време. Още неизносил новите си дрехи, той напускаше работата си и заживяваше пак по старому, безгрижен и свободен като птица, пълнеше кафенетата с гръмовитото си красноречие и върху лицата на довчеращите си благодетели хвърляше думи, които шибаха като камшик. Не всякога това минаваше благополучно. Но Рачо беше смел, приемаше сражения и при най-голямо несъответствие на силите и успяваше да излиза с чест из тях, само че драскотините и раните по лицето му ставаха повече и дрехите му се окъсваха дотолкоз, че приличаха на старо някое знаме.

За по-късо или по-дълго време, благодетелите му се отказваха от него и търпяха лудориите му, като на зло и непоправимо дете. А това беше истински терор, който Рачо упражняваше навсякъде. Даваха, например, представление. Пиесата е вече към втория или третия си акт и тъкмо на най-патетичните места, когато градските учители и учителки напругаха всичките си сили и мислеха, че достигат вече Коклена и Сара Бернар, изведнъж вратата на салона се отваряше с оглушителен трясък, влизаше някой и с висок глас почваше да прави бележки върху играта на актьорите или между техните реплики вмъкваше и свои. Това беше Рачо, който пристигаше в театъра последен и пиян. Не се опитваха да го пъдят, защото скандалът щеше да стане по-голям. Оставяха го и представлението продължаваше по тоя нов и странен начин: едни действащи лица на сцената и друго в партера - Рачо, който влизаше тъй в ролята на хора в старогръцките трагедии.

Прочут човек в града беше и Кръстан касапинът, макар неговата слава да беше от по-съмнително естество. Това беше снажен здравеняк с изпъкнали очи и хайдушки мустаци, при това надарен с такава необикновена сила, че сам, без да му помага някой, без да си служи с каквито и да било инструменти, въжа, върлини и други, хващаше бивола за рогата, заваляше го, извиваше шията му и го заколваше като яре. Един или два пъти най-малко в седмицата Кръстан се напиваше и устройваше живописни зрелища из улиците. Може да се помисли, че тоя силен човек, настървен от кървавото си и жестоко занятие, ще върши страшни изстъпления, когато е пиян. Нищо подобно. Кръстан дигаше наистина много шум, ходеше от кръчма на кръчма, предвождан от цигулари, върху челата на които лепеше сребърни левове, провикваше се, носеше застрашително палтото си, наметнато само върху едното рамо, но всичките му буйства се свършваха с много изпотрошени

шишета и чаши, или пък някой стол или някоя маса, които той, за да покаже силата си, обичаше да издига със зъби. И ако имаше някой, който редовно да си теглеше от тия оргии на касапина, това беше жена му. Като се върнеше в къщи, имаше или нямаше причини, той я набиваше хубаво, най-вече защото била бездетна, изпъждаше я навън и сам се затваряше и заспиваше кралимарковски сън от цяло денонощие. В това време Кръстаница, изподраскана, чорлава и разплакана, отиваше да се оплаква ту в общината, ту у майкини си, или пък се тръшкеше из бурена в градината, скубеше косата си и виеше като вълчица.

Не едно, не две имена можеха да се изредят на хората от рода на дядо Слави, Рачо Самсара и Кръстан касапина, но докато и те, и подобните им, въпреки всичката им забавност, будеха съжаление, осъждане или неодобрение, имаше един човек между тях, едничкото име на когото можеше да докара усмивка и на най-начумереното лице, да развесели и да смекчи и най-мрачната душа. Тоя човек беше Люцкан, единственият продавач на цветя в града.

II

Нещо много оригинално, полусмешно и полусериозно имаше и в характера, и в самата фигура на Люцкана. тъй добре позната на мало и на голямо. Тоя кротък и простодушен човек можеше да има само едно настроение: някаква възторжена мечтателност, някакво тихо и самодоволно блаженство, за което сякаш нямаше никакви видими причини. Тая безгрижна и безобидна душа на птичка божия, която нито жене, нито сее, а се задоволява само с хубавото слънце и въздуха, който диша - беше определила и самата му професия. Но Люцкан продаваше цветя само през пролетта и лятото. В града нямаше никъде топъл цветарник и през зимата не без скръб и без мъка той трябваше да сменя занятието си с друго, не тъй почтено и красиво: продаваше семки, фъстъци и лешници. Малко усърдие влагаше той в тая работа и всеки път свършваше със загуба, защото, човек с меко и нежно сърце, не можеше да устоява на молбите на младите момичета, даваше им повече, отколкото трябваше, и тъй се разоряваше. Но материалните щети не бяха в състояние да смутят тишината и блаженството на душата му, защото Люцкан беше и поет. Всички знаеха неговото знаменито стихотворение "Люцкан гори в червени пламъци" - поема. Собствено, знаеха само отделни някои строфи, защото издаването на цялото произведение Люцкан отлагаше, докато получише подкрепата, която, според него, му била обещана от едно много високо място.

Възторжената и светла душа на Люцкана беше създадена за свърталище на любовта. И наистина, като всеки поет, той беше безумно влюбен, и то в най-хубавото момиче в града - Цветана. Тя беше дъщеря на един от най-първите чифликчии в околността. По една отколешна традиция, която заможните семейства още пазеха, Цветана се учеше в Роберт колеж в Цариград, но всяка ваканция прекарваше тука. Тя беше хубаво момиче, мургава, с черни и замислени очи на сърна, с една доста едра луничка на едната си буза. В града може би имаше по-хубави момичета от нея. Но туй, което липсваше на тях, а всички виждаха у Цветана, беше тая непринудена грация, това тънко

благородство и достойнство, което идеше от цялото ѝ същество. Тя не дружеше почти с никого, намираха я надменна и горда, говореха зле за нея. Но приятел или враг, млад или възрастен, човек не можеше да не се загледа в това момиче, което само като че не виждаше никого, пристъпваше бавно, съсредоточено в себе си, чуждо на всичко околно - гордата и недостъпна самотност на царкиня, доведена от далечна земя.

Люцкан не криеше чувствата си към нея и лекомислен и бърборещ, какъвто си беше, говореше за любовта си навсякъде и на всички. Разбира се, хората се шегуваха и смееха. И всъщност, любовта на Люцкана беше само опакито на друга, истинска и сериозна любов. Защото не беше тайна за никого, че в Цветана е увлечен младият градски инженер, но кой знае защо не успяваше поне толкоз, колкото и сам той, и другите очакваха. Запазен е и досега един особен документ от тая тъй известна история. Инженерът работеше по това време общия регулационен план на града. И когато всичко беше вече готово и трябваше да се поставят наименованията на улиците, той направи едно своевошно изменение на официалния проект: улицата, в която живееше Цветана, той я кръсти на нейно име. Много по-късно от времето, към което се отнася тоя разказ и когато романът на инженера беше добил вече съвсем други край, трябваше да се изпълня изработеният от него план. Престъплението беше открито, но самата история тъй много беше занимавала някога целия град, щото всички уважиха чувствата на инженера и не зачеркнаха новото име на улицата. И досега тя носи това странно за чужденците име: "Цветана".

Инженерът беше най-добрият приятел и покровител на Люцкана. Той му даваше и малкия капитал, необходим за търговията му, подаряваше му и всякакви дрехи от гардероба си, бомбета и рединготи, малко поизносенички наистина, но прилягаха доста добре върху слабата и нежна фигура на Люцкана. Тъкмо това облекло беше и една от причините на неговата голяма популярност. От друга страна, макар и да прекарваше времето си в сухи математически изчисления и чертежи, младият инженер не беше чужд на литературата и изкуството. Вярно е, че кой знай защо най-великият поет за него от всички времена беше Леопарди и към неговата мрачна и меланхолична поезия той показваше голяма слабост. Неговото име беше на устните му, негови стихове цитираше. Но сам пък беше извънредно жизнерадостен момък, духовит и весел, при това - и същински хубавец. Разбира се, неговото влияние върху Люцкана се простираше и в тая област. Говореха дори, че инженерът не е съвсем чужд в създаването на прочутата поема за червените пламъци. Но в друг един случай неговото влияние и дружба с Люцкана бяха дали по-положителни и по-полезни резултати. Той го запозна със сложната и тънка наука за цветята, с емблематичното значение на багрите им, и особения алегоричен говор, който се изказва, чуто или нечуто - все едно, - когато се подаде някому едно каквото и да било цвете. Това беше приятна и сантиментална игра, създадена от въображението на старото романтично време, доведена до най-голямото си съвършенство през тия дни, когато благородните и храбри рицари, напуснали за кратко време походите и битките, заменили тежките доспехи с копринени дрехи и щраусови пера, бляскаво и галантно са флиртували из широките зали на замъците. Готовите рецепти на тая наука за сърцето инженерът беше намерил или в някой отдавна забравен роман, или в покритите с прах томове на

някоя енциклопедия. Но тъкмо тая наука трябваше на Люцкана. И благодарение на възторжената и природна любов, която имаше към професията си и към цветята, той тъй добре усвои и изучи уроците на инженера, тъй майсторски ги прилагаше и доразвиваше и от себе си вече, че не само засили търговията си, но тъкмо сега спечели най-голямата си слава.

Не само Люцкан, но който и да бил друг от града мъчно можеше да разбере лукавия и таен план, който инженерът беше вложил тука. Простодушният, наивен и глуповат цветар можеше да говори всичко, без някой да обръща внимание на думите му, защото всички бяха свикнали да се забавляват и шегуват с него. Но ето, изведнъж той започна да говори, поне когато продаваше цветята си, умно, интересно и приятно. Имаше и смисъл в думите му, и някаква елегантна и поетична алегория, която тъй допадаше на сърце. Люцкан беше почнал да прилага науката си за езика на цветята. Успехът беше голям. Дори Цветана, която по-рано и недоизслушваше бръщолевенията на смахнатия поет, започна да се замисля върху думите му. Но нейното учудване не беше за дълго. Скоро, много скоро тя разбра, че други влагаше тия смели и страстни изповеди в устата на простодушния продавач. Всичко това беше все пак тъй невинно, че тя не искаше и не можеше да се сърди нито на единия, нито на другия. Имаше дори и нещо твърде забавно: тия тъй далечни един на други хора, също като в Сирано де Бержерак, съединяваха се и се сливаха в едно лице, в един човек, който трябваше да бъде мистериозният герой на романа.

Всяка вечер, когато слънцето се наклоняваше на запад и сянката на тополите се простреше напреки през улицата, Цветана сядаше на прозореца и четеше. И ето, откъм близкия ъгъл се задаваше Люцкан. Той е гологлав тоя път, оставил е бомбето си, защото е топло, защото косата му е тъй гладко причесана, че лъщи и свети, като гарваново крило. Възмургавото му лице сияе от блаженство, клепачите му, които природно са полуотпуснати, придават на погледа му нещо мечтателно и унесено. Той е щастлив, както всякога, таблата му е пълна с цветя и пресните, токущо откъснати лалета, зюмбюли и карамфили по-ярко блещат сред черния цвят на редингота му. Всяка вечер, продадеше ли нещо другаде, или не, той трябваше да мине без друго оттука.

Цветана го съглежда и се усмихва. Над белите ѝ като сняг зъби трепти черната ѝ луничка. Какво щеше да каже сега Люцкан или по-право - какво щеше да каже другият през неговите уста? Люцкан се спира под прозореца, поздравява, взема цяла китка розови зюмбюли и с една галантност, в която се съглежда не умение, а продължителна дресировка, кланя се и я поднася на Цветана.

- Зюмбюли - напевно говори той. - Радост от сърце!

Това е само емблематичното значение и веднага той прибавя най-важното - говора на цветето:

- Щастлив съм и любовта ми дава надежда!

Разбира се, Люцкан е далеч от мисълта да придава на тия думи нещо повече от общия смисъл, който те имат в неговия речник за символичното значение на цветята. Но Цветана разбира добре всичко. Защото едвам вчера той беше ѝ поднесъл друга китка с думите:

- Полски маргаритки. Сърдечна простота. Моята любов е чиста!

Цветана и сега се смее, поема с бялата си ръка розовите зюмбюли и ги поднася към лицето си, тъмните ѝ очи изпускат лъчи, устните ѝ се аленеят. Тя е тъй хубава с черната луничка на бузата си! Люцкан се вглежда в нея и поглъща всичко с погледа си и не толкоз за себе си: всяка подробност за настроението ѝ, за изгледа ѝ, за тоалета ѝ, за думите, които ще каже - всичко той ще трябва да запомни добре. Защото инженерът беше вече на разходка по шосето, той щеше да го намери там и, както всякога, надълго щяха да приказват.

Така биваше всеки делничен ден. В града кипеше трескава работа. Улиците бяха задръстени от кола, всички магазини бяха отворени, около изложената навън стока се трупаха многобройни групи селяни. По сички посоки тичаха и се разминаваха хора, тъй унесени в грижите си, че не сварваха дори да се поздравят, нямаха време да се спират и само отдалеч и високо разменяха по някоя дума. И сред кипежа и глъчката на тая навалица, сред която звънтяха пари, правеха се шумни пазарлъци, прехвърляха се стоки от една ръка в друга - нещо странно беше нечаканото появяване на Люцкана. Той върви бавно и тържествено по средата на улицата, таблата му е пълна с цветя, усмихнат е и доволен. Никой не мислеше да купува. Люцкан никого и не канеше. Като че неговата работа беше не да продава, а само да разнася тия цветя - вдъхновена някаква лития на хубавия слънчев ден, на младостта и на любовта.

III

Съвсем друго биваше в празничен ден. Настъпваше тази особена промяна, която може да се види само в провинциалния град. Преобразяваше се всичко, и хората, и градът. Ковачи и железари, които, почернели и зацапани със сажди, до вчера бяха въртели тежките чукове; арабаджии и столари, които по бели дрехи сновяха като призраци из прашните работилници, изпълнени с оглушителния шум на триони и стругове; обуцари, шивачи и сарачи, които не подигаха очи от иглата; матрапази и джамбази, които тичаха като луди по стъгдите и мегданите; всички тия хора, погълнати до вчера от грижи и тежък труд, се появяваха сега, облечени в нови дрехи, спокойни и доволни, с един особен пламък в очите и с радостна усмивка на лицата си. Градът - и той изглеждаше съвсем друг: по каменните калдъръми не гърмяха селските коля, стоката беше прибрана, улиците бяха пусли и безбройните магазини и работилници, със спуснати ролетки и затворени врата, мълчаха важно и строго, подобно на стопаните си, които се пристягаха в новите си палта и закопчаваха всичките си копчета. Празникът личеше във всичко. И слънцето по-ярко светеше, и небето по-хубаво се синееше, и в гръмките удари на камбаните звучеше сякаш някаква

голяма и чиста радост, която пълнеше целия свят.

Обичаят искаше не само да се извадят новите дрехи от скриновете, но и да се похапне добре, продължително и весело, с хубаво вино и драги гости. Затова през цяла сутрин и до късно подиробед из града рядко се виждаха хора. Но щом слънцето се наклонеше към залез, всички едновременно, като че по даден знак, излизаха навън.

Разходките ставаха по шосето, извън града. Всички излизаха тъй, както са били в къщи, с целите си семейства и с гостите си. Безкрайна върволица от по-малки и по-големи групи бавно и тежко пристъпваха една след друга. Богатите търговци и чифликчии, и едните, и другите свикнали на делничната охолност, сякаш се задушаваша сега в коравите си яки и новите си дрехи, стесняваха се и съвсем нескопосно пристъпваха по калдъръма. Нещо по-величествено и по-самоуверено имаше в държането и походката на техните съпруги. Тия горди дами бяха претоварени с накити и скъпи материи, в шапките, перата и костюмите им можеше да се проследи модата през всички епохи. Но това не смущаваше никоя от тях и тъй като всяко домашно огледало, като стар и послушен слуга, успяваше да скрие много нещо от истината, смешното и неугледното се виждаше само у другите. Всяка дама беше спокойна за себе си и от височината на своето превъзходство хвърляше насмешливи и презрителни погледи наляво-надясно. Смирени и кротки, като пилци около сърдити квачки, вървяха младите и крехки девойки. Имаше ли някой недостатък в тоалета им - това никой не можеше да каже, защото младостта и разцъфналата хубост изкупваха всичко друго.

Но първенството в блясъка и разкоша, в галантната любезност и слободия се падаше на златната младеж. Еснафски калфи, млади търговци, писари, големи и малки чиновници - всички тия млади хора се редяха на големи тумби, весели, жизнерадостни и пъргави, като млади коне, които се готвят за надпрепускване. Какъв цвят, каква чудновата и смела кройка не можеше да се не види в тия разнообразни накити и облекла: жълти пантофи и големи кичури от връзки, подгънати нагоре крачоли, за да открият копринените чорапи, златни ланцове, които се разделят към двата джеба на жилетката, която в повечето случаи е фантазе, а панталоните - пепита. И никой фехтовач не би могъл да върти тъй рапирата си, както тия млади хора умееха да въртят бастончетата си. Празникът - това беше най-доходният ден за Люцкана. Отрано още той е на мястото си. Преди още да се почнат разходките по самото шосе, всички непременно минаваха по големия мост на края на града, наречен от местните поети "Мостът на въздишките". Люцкан е тука с препълнена табла цветя. Младите хора не почваха разходките си по шосето, преди да се спрат при него и да си купят по някое цвете. Какво ще бъде то - с какво емблематично значение и с какъв говор, - от това зависеше много нещо. А всички тия затруднения можеше да разреши само Люцкан. И когато най-после те намираха подходно цвете и го затъкваша в петелката на палтото си -това вече беше един условен знак, една открита декларация, един смел лозунг, с който решително прекриваха моста. Целият град почти е вече тука. Слънцето се докосва до върховете на овошките в лозята и скоро ще залезе, поляните възхитително се зеленееят. Назад и напред по шосето се движат безбройни групи, месят се тъмни и светли облекла и като големи бели, сини и червени цветя блещат отворените

дамски чадъри. Последна по шосето се появява и Цветана. Нищо повече няма в тоалета ѝ от това, което тя си носи всеки ден, но все пак присъствието ѝ веднага поличава. Тя върви сама насреща безбройното множество, което вече се връща, и макар хиляди очи да се взират в нея, тя като че не вижда никого. Някои я поздравяват, тогаз поздравява и тя, лицето ѝ изведнъж просиява и усмивката ѝ добива неизразима прелест от черната луничка на бузата ѝ. Разбира се, подире и жените почват своите одумки за голямата ѝ гордост и недостъпност, но младите хора, всеки един от които носи, като малко знаме, някое цвете на бутониерката си, забравят поне сега емблематичното му значение, забравят и разпуснатата си смелост. Те се заглеждат продължително в това хубаво момиче, нечистият огън в очите им загасва, а в душите им ляга непонятна скръб по нещо непостижимо и далечно. - И защо пък не се вземат? - говорят някои, като гледат как инженерът с дълбок поклон и високо подигната шапка поздравява Цветана. - Защо не се вземат? Такава са си лика-прилика! Поклонникът на Леопарди е също сам, изконтен, с пардесю върху едната си ръка, с бастон в другата. Той изглежда замислен и печален, но това не ще да е съвсем искрено, защото всъщност той се радва на добро настроение и отлично здраве.

Нова вълна от любопитство раздвижва множеството, разменят се пак знаменателни усмивки и погледи, когато след малко всички започват да срещат инженера, поел обратна посока по шосето. И уж случайно, на двацет крачки след него върви Люцкан, който съвсем не умее да се преструва, личи ясно, че се приготвя за нещо, и тържествено някак, също като дискос, носи тавата с цветята си. Мнозина не могат да се въздържат и се обръщат. Инженерът среща Цветана и за втори път любезно я поздравява. Нищо повече от това, но малко по-назад става нещо друго: с извънредно дълбок поклон, цял усмихнат и гологлав, Люцкан спира госпожицата и рови из цветята. Всички добре виждат, че той ѝ подава някакво цвете, казва ѝ нещо толкоз весело, че Цветана дълго време се усмихва след това.

- Люцкане, Люцкане! - почват закачките си ония, които са наблизо. - Има нещо, Люцкане!

- Наша работа си е то! - отговаря Люцкан и крадешком изпод око търси приятеля си, който е отминал напред, чука с бастона си и гледа в земята.

Слънцето отдавна е заседнало и върху запаления запад, като назъбена черна стена, се тъмнеят овошките в лозята. Над полето припада здрач, стадата, които вече се завръщат, се крият в потъмнелите поляни. Чува се само мелодичната песен на звънците. Мравунякът от хора опразва шосето, прибира се в града и ония, които са позакъснели, трябва да правят път на чердата добитък, която нечакано се появява сред облаци от прах. Файтони пристигат един след друг и, верни на професионалната си суетност, лудо препускат и без това изморените коне, отрупани с тежки плетеници от звънци. Тъкмо в това време някои любопитни могат да се позапрат и да наблюдават вечерната служба на Ставри фенерджията: с удивителна сръчност, за няколко секунди само, той опира стълбата си на дирека, покачва се на две три стъпала, запаля лампата, туря изчистеното и приготвено от по-рано шише, нагласява пламъка и като хвърля стълбата си на рамо, тича вече към друг фенер. И както един след други блясваха тук-таме из улиците тия бледи

пламъци, също тъй се появяваха една след друга и звездите на небето. Мръкваше се.

IV

Но шосето не оставаше празно. Дълго време там още продължаваха разходките си младите хора. Изгрива месецът. С шапки в ръце, открили лицата си на топлия вечерник, с бухнала над челата коса, с пламнали очи, в които се чупеха червените лъчи на луната, младите хора слизат по шосето и с пълен глас пеят любовни руски романси. След срещите и разменените погледи през деня, след символичния говор на цветята, забучени на гърдите им, тая сърцераздирателна музика беше последното и отчаяно средство на техния празничен флирт.

Почтените и възрастни хора, наедно със семействата си, пълнеха в това време "Зала Съединение". Това беше единствената бирария и най-големият театрален салон в града. Многобройните маси са заети до една. Но дълго време още никой с никого не може да се види, защото двете ацетиленови лампи, толкова на мода тогава, бяха спуснати ниско и, въпреки усилията на цялата прислуга, не можеха да се запалят. Най-после, след като бяха се изредили там всички механици и железари от града, лампите се запалват, ослепителна светлина залива целия салон, слугите победоносно теглят въжата и капризните светила тържествено и бавно се издигат над главите на ликуващия народ. Задържаното веселие избухва изведнъж, поръчки се дават от всички страни. На жените поднасят цветна лимонада, бира - на мъжете. Но още при втората чаша те не могат да издържат, намират това питие за безвкусно и блудкаво и след едно малко спрекване с жените, които глезено ги заплашват с пръст, почтените съпрузи оставят всяка преструвка, поръчват си люта ракийка с всичкото разнообразие на провинциалното мезе. Жените все още протестират, но скоро и те се съгласяват да заменят цветната лимонада с бира. Веселието става непринудено и живо, висока и забъркана глъчка изпълва салона. По-старите незабелязано се увличат в горещи препирни и разговори, младите пък момичета се усещат по-свободни. И наместо да гледат хрисимо пред себе си, както досега, те тъй отместят столовете си, че свободно могат да виждат, където си искат. Това става почти на всяка маса. Разменят се погледи и усмивки, въодушевлението расте и еднакво от всички се чувствува нужда от нещо, което кой знае защо още закъснява. Някои по-нетърпеливи често поглеждат вече към вратата.

- О, Люцкане! Тука! Тука-а-а! - неочаквано извиква някой и силният тоя бас проочава из целия салон, като тръба.

Всички се обръщат: влиза Люцкан. Той бърза и високо с двете си ръце издига таблата си, препълнена с нови цветя. Светлината на ацетиленовите лампи пада право пред тях и всички тия бели и червени рози, далии, кремове и карамфили ярко блещат и се усмихват, пресни, хубави, обвеяни още с роса и нощен хлад.

Салонът гръмва от виковете и шум. Всички викат Люцкана, чукат по масите, махат с ръце.

- Тука! Люцкане, тука! - реве отново гръмоподобният бас.

Люцкан се спира и не знае къде по-рано да отиде. Някои стават, ограждат го и почти насила го повеждат към масите си, други се мъчат да го върнат и не дотам деликатно го дърпат за пешовете на редингота му.

Люцкан не се сърди. Напротив, това голямо внимание към него извънредно го ласкае. И без да е турил капка вино в устата си, всичкият този шум, веселие и смях изведнъж го опияняват. Той е поет и вдъхновението му иде изведнъж: никога той не е тъй изобретателен, тъй забавен, никога не прилага тъй сполучливо своята прочута наука за цветята, както сега.

Купуват цветя от всички маси. Купуват ги не толкова за самите тях, колкото да се посмеят от сърце на нечаканите и весели фрази, с които Люцкан подава всеки стрък и които напомнят пророческите наричания, когато се вадят пръстени.

- Роза! - говори Люцкан. - Бяла! Любав, която въздиша.

Или пък:

- Меникша, жълта меникша! Раздяла. Защо съм тъй далеч от тебе?

И всички тия добродетелни съпрузи, с изстинали вече сърца, кое на шега, кое наистина, се трогват, подават си помежду цветя и не без възмущение повтарят думите на Люцкана. Разчувствува се дори и Кръстан касапинът. Той става прав, държи в ръката си едър червен цвят и посяга към вярната си съпруга.

- Флок ли? Пламък, значи - повтаря той думите на Люцкана. И като го затъква в косите на обърканата си жена, той не съвсем нежно добавя: - Горя за тебе!

Но тая пламенна изповед тъй малко отговаря на истината, че по всички маси наоколо гръмва оглушителен смях.

Към младите хора обаче Люцкан е по-внимателен и по-искрен. Той е в течение на всички любовни истории и с един бръз поглед изведнъж схваща какво е положението, долавя и погледите, и усмивките, които се кръстосват. Той е сега при масата на пощенския началник Керанов. Тук е и дъщеря му, хубавичката и черноока Иванка. Люцкан знае, че върху бедното момиче вечно тежи безмилостният терор на майка му, но сега Иванка тъй се е поизместила, че може бързо и крадешката да поглежда обожателя си, изконтения секретар на мировия съдия. И докато всички на масата си разменят цветя и се смеят на галантните бележки, които Люцкан нарочно сипе пощедно, той подава на Иванка стрък синя теменуга и ѝ шепне за сметка на секретаря:

- Теменуга! Скрита любов. Бъди благоразумна!

Бял карамфил пък, което значи чистота, той подава на Ирина, дъщерята на богатия търговец Драгнев. И това не е случайно. Въпреки явното несъгласие на надменните и упорити родители, нея смееше да я иска Пантев, беден, но хубав момък, при това изкусен цигулар. И Люцкан, като подава на Ирина белия карамфил, много на място ѝ шепне:

- Моите чувства са чисти!

Но като опитен диригент, Люцкан дава ухо не само на приятните и нежни тонове, които издават струните на тия влюбени сърца. Той не само насърчава; не само успокоява и гали. Той е способен да направи и строг укор, ако това е потребно. Ето палавата и весела Сийка Стефанова, която нарочно любезничи с Вълча шивача, и то не за друго, а само да подразни изгорника си Дамянов. А на една отдалечена маса той, измаменият любовник, рови с пръсти косите си.